

**MUSIQA TA'LIMIDA METOD VA USULLARDAN DARS JARAYONIDA
FOYDALANISH****Davronov Humoyun Bobur o'g'li**Buxoro davlat universiteti Musiqa ijrochiligi va
madaniyat kafedrası 12-2vokal 21 guruh talabasi

ANNOTATSIYA: Xalqimiz azaldan musiqani o'zgacha mehr bilan sevishgan va qadrlashgan. Musiqachilar va xofizlarga bo'lgan hurmat va e'tibor o'zgacha shakllangan. Harf bir o'zbek xonadoni borki musiqqa asboblarisiz bo'lmaydi. Shu sababli ham yurtimiz musiqqa bo'yicha shug'ullanish uchun keng va ochiq yo'l, imkoniyatlar yaratgan.

Kalit so'zlar: Musiqaviy ifoda, ma'lum, tajriba, qo'shiq aytish, musiqqa ijro qilish, abstrakt fikrlash, nazariy bilimlar, metod, usul.

Musiqa ta'limida o'quvchilarga nazariy bilimlar ham sodda metod va usullar orqali singdirilishi kerak. Nazariy bilimlarni egallamasdan amaliyotga o'tish qiyinroqkechadi. Ayniqsa musiqqa ijrochiligida amaliy faoliyatgina o'quvchilarning hartomonlama rivojlanishga yordam beradi, ijtimoiy hodisalarga to'g'ri munosabatni tarbiyalaydi. Tashabbuskor, ongli va faol bo'lishga imkon yaratadi. Shunday qilib, biz musiqiy tarbiya metodlarini tanlashda - jonli kuzatuvdan abstrakt fikrlashga va undan nazariy bilimlarni o'rganib amaliyotga qarab borishga tayanamiz. Maktabgacha yoshdagi bolalarga musiqiy ta'lim va tarbiya berishning o'zaro uzviy bog'langan uchta metodi bor:

- 1) ko'rgazmali metodi;
- 2) so'zlab berish metodi;
- 3) amaliy faoliyat metodi.

“Bu metodlarning har biri ma'lum tajriba xususiyatlardan kelib chiquvchi qatorusullarni o'z ichiga oladi. O'rganish jarayonida ulardan qaysi birini tanlash muayyan musiqqa mashg'ulotining aniq vazifasi, ijro etilayotgan musiqqa materialining murakkabligi, o'qitishning bosqichlari va bolalarning umumiy taraqqiyot darajasi bilan belgilanadi. Bolalarga turli metodik usullardan foydalangan holda musiqaviy ta'lim-tarbiya berishda pedagog quyidagi qoidalarga amal qilish kerak:”¹.

a) o'quvchilarga tavsiya etilayotgan musiqqa materialining badiiyligini va uning sifati ijrosini ta'minlash;

b) muayyan bolalar jamoasining o'ziga xosligini, uning umumiy va musiqaviy taraqqiyot darajasi, uyushqoqligini hisobga olish;

v) maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqani obrazli va aniq idrok eta olishini e'tiborga olish;

g) asar mazmunini va musiqaviy ifoda vositalarini bolalar ongiga yetkaza bilish;

d) bolalarni aktivlashtirish, ularning e'tiborini musiqqa sadosiga torta bilish;

e) ta'lim berish jarayonida bolalarda musiqaviy obrazni idrok etish qobiliyatini tarbiyalash².

Yuqorida keltirilgan metodlarning har birini alohida ko'rib chiqamiz:

¹ D.Namozova, D.Nosirov “Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqiy ta'lim metodikasi” Qo'qon: 2016 y. B. 42

² R.Qodirov “Musiqa pedagogikasi” Toshkent: 2013 y. B. 24

Ko'rgazmali metod. Bu metod o'quvchi bolalarga turli hodisalarni, atrof-muhitdagi voqealarni, kishi va hayvonlarning hissiyoti, harakatini yorqin va badiiy obrazlarda ko'rsatishga, ularni hayot va turmush jihozlar bilan tanishtirishga asoslanadi.

1) eshitishga asoslangan ko'rgazmalilik. Bunda o'quvchini o'rgatish bevosita musiqa eshitish orqali bo'ladi. Musiqa eshitish maxsus mashg'ulot paytida yoki o'quvchi tomonidan qo'shiq va musiqaviy-ritmik harakatlarning ijro etilishi paytida bo'lishi mumkin.

2) ko'rishga asoslangan ko'rgazmalilik. U musiqa sadolari bilan qo'shib olib boriladi. Bu usulga quyidagilar kiritiladi: qo'shiq aytish usullari, yo'llaridan, turli o'yin, raqs, mashq harakatlaridan namunalar ko'rsatish; muayyan musiqa asari bilan bog'liq o'yinchoqlarni, rasm, kostyum va boshqa ko'rgazmali qurollarni ko'rsatish va h.k.

So'zlab berish metodi. Bu metod bola ongiga mo'ljallangan bo'lib, uning faoliyatini ma'noli va mazmundor qilishga qaratiladi. Bunda pedagogning so'zi musiqa asarining dasturini tushunib olishda bolaga yordam beradi: uning tasavvurini jonlantiradi, ijodiy aktivligini oshiradi.

Amaliy faoliyat metodi. Bolalarning aniq yo'naltirilgan faoliyati ma'lum maqsadlarga yo'naltirilgan hamda tizimli mashg'ulotlar tarzida olib boriladigan ta'lim-tarbiya sifatida qaraladi. Qo'shiq aytish va musiqa ijro qilish harakatlarni bajarishda bolalarga shunday rahbarlik qilish kerakki, ular topshiriqni mumkin qadar ta'sirli va ifodali qilib bajarishga intilishsin. O'rgatish jarayonida ularning yosh xususiyatlarini hisobga olib topshiriqlarni asta-sekin murakkablashtirish mumkin. Bunday murakkablashtirish bolalarning ko'nikma musiqaviy tarbiya metodlaridan aralash foydalanganda doimo yodda tutish zarur bo'ladi. Yuqorida aytib o'tilganidek, musiqa cholg'ulari bilan chalinadigan kuyni tinglashdan oldin pedagog tomonidan so'zlanadigan tushuntirish nutqi poetik, obrazli yoki sharxlovchi xarakterda bo'lishi mumkin. Qo'shiq aytishga o'rgatish jarayonida so'zlanadigan nutq mazmuni musiqa va adabiy matnlarning uzviy bog'liqligi bilan belgilanadi.

Qo'shiq adabiy matn orqali, mazmuni haqida o'zi ma'lumot beradi, shunisi bilan musiqa cholg'usida chalinadigan kuydan farq qiladi. Shuning uchun pedagogning qo'shiq haqidagi ko'rsatma va suhbatlari shu qo'shiqning badiiy obraziga mos bo'lishi kerak.

Qo'shiqning adabiy matni, ayniqsa u murakkab poetik aylanishlardan tarkib topgan bo'lsa, alohida tushuntirishni talab qiladi. Ma'lum musiqa asari bo'yicha bolalar bilan ishlashning maqsadli metodik usullarini topish uchun pedagog bu asarni yaxshi bilishi, badiiy ta'sir vositalari bilan tanishib chiqishi, asar mazmuni va xarakterini chuqur o'rgangan bo'lishi shart. Shundagina musiqa ijrosida bolalarning anglab olishini ta'minlovchi oddiylik va ta'sirchanlikka erishish mumkin bo'ladi.

Shunday qilib maktabgacha yoshdagi bolalarga musiqa ta'limini berish turli metodik usullarning barchasidan foydalanishini taqozo qiladi. "Endi metod va metodik usullardan turli yoshdagi guruhlarda qanday foydalanish kerakligini ko'rib chiqaylik. Kichik yoshdagi guruhda so'zlab berish metodini qo'llashda pedagog ko'proq tushuntirish usulidan foydalanadi. Tushuntirish aniq bo'lishi kerak.

Masalan, pedagog bolalarga biron bir asarni o'rgatishda baland ovozli musiqaga ikki qo'lning kaftlarini bir-biriga urib chapak chalish kerakligini, past ovozli musiqaga esa barmoqlarni barmoqlarga asta-sekin urish lozimligini tushuntiradi. Tinglash paytida ham, o'yin, raqs va mashqlar o'rganayotganda ham pedagog bolalar bilan suhbatlashib turadi, ularga "musiqaning xarakteri qanaqa?, musiqani sur'ati tezmi yoki sekinmi?, bu musiqaning muqaddimasi bormi?" tarzda savollar berib boradi, bu savollarga ko'pincha o'zi javob

qaytaradi, chunki bolalarning tajribasi, musiqa sohasidagi bilimi yetarli bo'lmaganidan ular yuqoridagi savollarga mustaqil savol javoblar jarayonida bolalarni musiqa terminalogiyasi bilan mumkin qadar tanishtirib borishi kerak, bu hol ularning kelajak terminalogiyasidan mustaqil ravishda foydalana oladigan bo'lishlari uchun zamin hozirlaydi. Lekin shuni ham ta'kidlash lozimki, bolalarga berilayotgan savollarning mazmuni ularga tushunarli bo'lishi kerak"³

Xalqimiz azaldan musiqani o'zgacha mehr bilan sevishgan va qadrlashgan. Musiqachilar va hofizlarga bo'lgan hurmat va e'tibor o'zgacha shakllangan. Har bir o'zbek xonadoni borki musiqa asboblari bo'lmaydi. Shu sababli ham yurtimiz musiqa bo'yicha shug'ullanish uchun keng va ochiq yo'l, imkoniyatlar yaratgan. Uning isborti o'laroq bolalar uchun qurilayotgan musiqa maktablarini keltirib o'tsak bo'ladi. Ushbu dargohlarda musiqa bilan shug'ullanish uchun bolalarda yetarlicha imkoniyatlar yaratish ishlari olib borilmoqda. Mustaqillikdan keyin ushbu maktablarda Yevropa klassik musiqasi bilan yanada ko'proq yaqinlashdik. Zamonaviy elektron cholg'ular, o'quv dastgohlari bilan boyitilib bordi. Klassik nota yozuvini o'zbek bolalariga o'rgatish bo'yicha ko'plab metodlar yaratildi. Xullas kalom musiqa yo'nalishida bolalarni havaskorlikda bosqichidan to professional darajaga olib chiqqungacha metodlar va dasturlar yaratilgan. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, millatrimiz musiqaga o'zgacha mehr qo'ygan. Bu mehr bolalarda musiqaga qiziqishni ortishiga sabab bo'ladi. Shu sababli bolalarda musiqaga qiziqish, cholg'ularda ijro etishga bo'lgan intilish kuchli. Ularga ozgina yo'l ko'rsatilsa, ulardan juda mahoratli musiqachilar xatto vertioz ijrochilar ham chiqishi mumkin. Tarbiya bolalikdan boshlanadi degandek, musiqa bo'yicha ilk ko'nikmalar ham chaqoloqlikdan boshlanadi bizda aslida, ya'ni chaqaloqlarni beshikka belash juda muhim. Chunki eng birinchi musiqa u onanaing allasi ekanini ko'pchiligimiz bilamiz, ammo allaning tempi ostida beshikni ma'lum ritmik usul bo'yicha tebratish orqali chaqaloqqa eng birinchi ritmik figuralar anglatiladi. Shu sabab bizni bolalarimizda ritmik eshitish qobiliyati, musiqiy eshitish qobiliyatiga nisbatan ancha yaxshiroq rivojlangan. Ritmni, usulni his qilish ancha oson.

Ammo bu degani bitta belanchakni bir maqomda tebratish orqali ritmlarni bolalarni o'rgatdik deb ham bo'lmaydi. Uni rivojlantirish kerak. Musiqa maktablarida o'zlari anglab yeta olmagan metrik hissalarini qanday angay olgani va anglaganlarini nimaligini tushuntirish va yanada ritmik usullarni o'rgatish uchun musiqa maktablarida ritmik usullarni tarbiyalash metodlar qo'llaniladi. Shulardan ritmni bolalarni tarbiyalashdagi usullardan ko'rib chiqamiz. Musiqada, ritm doimo davriy ketma-ketlikning natijasidir. Boshqa umumiy musiqiy atamalarda u ritmo (italyancha), ritm (frantsuz) va ritmus (nemis) deb nomlanadi. Ko'pincha, "marom" atamasi bir-biriga o'xshash yoki bir-birining o'rnini bosish bilan ishlatiladi, ammo ularning ma'nolari bir xil emas, bu tempoda musiqiy asarning" vaqt "yoki" tezligi "degan ma'noni anglatadi, bu ritm uning yurak urishini belgilaydi. Siz tez yoki sekin yurak urishingiz mumkin, lekin pulsing doimiydir - bu ritmdir. Zamonaviy musiqa tasviri musiqachi uchun qo'shiqning ritmini tushunish uchun bir nechta vositalarni taqdim etadi. Masalan, metr va vaqt imzolari, o'yinchilarning mos ritm bilan musiqa qismini o'ynashiga imkon beruvchi chora-tadbirlar bo'yicha qanday taqsimlanishini ko'rsatadi. Keyinchalik katta miqdordagi ritm ham bir-biriga bo'lgan munosabatlariga bog'liq bo'lishi mumkin; Agar eslatmalarning nisbati bir-biriga nisbatan nisbati noto'g'ri bo'lsa, marom ritmi "yopiq" bo'lishi mumkin. Musiqa, raqs, til va she'riyatdagi ritm, asosan, inson miqyosidagi hodisalarning vaqti. Ritm va vaqtni ovoz va sukunat o'z ichiga olishi mumkin, ammo tovushlar va ovozsizliklar, raqs harakati va to'xtashlari

³ D.Islomov "Sharq musiqasi tarixidan" Toshkent 2017 y. B. 41

yoki vergullar va davrlarning barchasi harakatlanadigan vaqt jadvalida yuz beradi. Vaqt jadvali odatdagidek, odamlar tomonidan boshqarilayotgan bo'lsa-da, ko'plab mutaxassislar va havaskorlar metronom bilan ishlashni afzal ko'radilar. Metronomlar o'zlarining maromini o'lchash uchun metronomdan foydalansa, unda odatda aniqroq bo'ladi. Metronomdan foydalanilganda, temp odatda har bir o'lchovdagi jarohatlarni ko'rsatadigan aniq sozlamaga o'rnatiladi. Metronom bilan muntazam ravishda mashq qilish musiqachi musiqiy asari tezkor, o'rta yoki sekin bo'lsa-da, ishlashning izchil ichki ritmini rivojlantirishiga yordam beradi. Eng avvalo, ritmlarni o'rgatishda cho'zimlarni o'rgatishdan boshlash zarur. Musiqa vaqt bilan uzviy bog'liq bo'lgani sabab tovushlarni tebranish davomiyligini cho'zimlar bilan belgilash tartibi joziry etilgan bo'lib ular nota yozuvi bilan turlicha belgilar bilan belgilanadi. Bu nota belgilarini cho'zimlari bilan o'rgatish juda muhim. Chunki bu narsani muhimligi shundaki ritmlarni tinglaganda bolalarni ko'z o'ngida ritmlar shakl shamoili bilan esda qolarli bo'la oladi. Bu ularga usullarni o'rganish va ritmlarni eslob qolishda yanada oson bo'la oladi. Cho'zimlar mukammal o'rganilgach ritmlarni osondan murakkabga qadar metod asosida o'rgatila boshlash kerak. Buning uchun qarsak metodi ancha qol keladi. Har bir usulni qarsak yoki partaga urish orqali bolani qulug'ida xuddi kuy misolida keltirish zarur. Kichik cho'zimlarni boshlang'ich bosqichda kamroq qo'yib, eng birinchi uzun cho'zimlar orqali usullarni o'rgata boshlash zaur.

Musiqalarda marsh ritmlarini o'rganishda qadamlar bilan mashq qilish eng maqbul yo'llardan sanaladi. Ritmni butun vujudi bilan his qilishi zarur. Shunda undagi ritmik mahorat bora bora refleks darajasiga bora oladi.

FOYDALANGAN ADABUYOTLAR RO'YXATI:

1. Kholmuradovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
2. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
3. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501..
4. Ramazanova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. file:///C:/Users/user/Downloads/Telegram Desktop/Бехруз Болтаев (2).rtf2. – №. 1. – С. 336-339
5. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 88-91.
6. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.О
- 77.Ramazanova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
- 8.Д Ramazanova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
- 9.ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАУКЕ ОБ ОСНОВАХ ТЕХНИКИ ПЕНИЯ. Угилой Холмуродовна Рамазанова, Мафтуна Бахадировна Давронова. 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том1Номер 6 Страницы 94-96
10. ВНЕДРЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ВСОЗНАНИИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ. Угилой Холмуродовна Рамазанова, Малика Курбановна Нематова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том 1 Номер 6 Страницы 97-99

11. Behruz Boltayev Hamidovich INTERPRETATION OF THE METHODS OF BUKHARA SHASHMAKOM AND THE FUNDAMENTALS OF MAKOM. *Academia Science Repository*, 4(04), 1063–1066. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/90>
12. Behruz Boltayev Hamidovich. (2023). AL-FARABI AND IBN SINA'S CLASSIFICATION OF THE FOUNDATIONS OF THE THEORY OF "IYKUT" METHODS IN ORIENTAL MUSIC EDUCATION. *Academia Science Repository*, 4(04), 102–104. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/414>
10. БОЛТАЕВ Б. Х. ПРОБЛЕМЫ НАУКИ //ПРОБЛЕМЫ НАУКИ Учредители: Олимп. – №. 4. – С. 98-100.
13. Boltayev B. H. The content and methodology of the process of establishing the voice of students in singing //МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 179-188.
14. Boltayev B. H. Buxoroshashmaqomidoyrausullariijrolaritalqini //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 67-74.
15. Boltayev B. H. O 'ZBEK MILLIY QO 'SHIQCHILIGINING QADR TOPISH XUSUSIYATLARI //Journal of Universal Science Research. – 2023. – Т. 1. – №. 12. – С. 312-318.
16. Samieva M. BUKHARA PERFORMANCE METHOD A FACTOR FOR DEVELOPING THE MORAL QUALITIES OF ADOLESCENT STUDENTS // "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2022. – С. 191-194.
17. Samiyeva M. A., Ramazonov A. V. O 'ZBEK MUMTOZ MUSIQASI-O'QUVCHILAR QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH OMILI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 31-36.
18. Azimovna S. M. et al. THE BUKHARA PERFORMANCE STYLE IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF MORAL QUALITIES OF TEENAGERS //Zeta Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 1067-1071.
19. Мустафоев Б. И., Самиева М. А. БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ //European Science. – 2021. – №. 2. – С. 26-28.
20. Ortiqov, E. . (2023). Musiqa Madaniyati Ta'limida Musiqiy Savodxonlik Faoliyatini Tutgan O'Rni. *International Conference on Multidimensional Research and Innovative Technological Analyses*, 106–112. Retrieved from <https://conferenceseries.info/index.php/ICMRITA/article/view/835>
21. Артыкова, Э. ., & Рузиева, З. (2022). ВЕЛИКОЕ БЛАГОСЛОВЕНИЕ – ПЕСНЯ ШАШМАКОМ. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 1(2), 22–24. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/6459>
22. E Ortikov. Historical Analysis of National Musical Heritage and Moral-Aesthetic Education in Music and Art Schools of Uzbekistan . 2023/8/20 Academic Journal Publisher <http://dspace.umsida.ac.id/handle/123456789/5948>
23. Mustafoyev B. TA'LIM ISLOHOTLARI MAZMUNIDA YOSH AVLOD MUSIQA MADANIYATI TARBIYASI //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 60-66.
24. Mustafaev B. FROM THE HISTORY OF MUSIC EDUCATION AND PEDAGOGICAL SYSTEM ACTIVITY IN UZBEKISTAN IN THE 1950s-1970s //Academia Science Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 1007-1012

25. МустафаевБ. “БУХОРЧА” ВА “МАВРИГИ” МУСИҚИЙТУРКУМЛАРИТАДҚИҚОТЛАРИНИНГТАРИХИЙ, МАЪНАВИЙ–МАЪРИФИЙАҲАМИЯТИ //ЦЕНТРНАУЧНЫХПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
- 26.Ражабов Тухтасин Ибодович, Ибодов Уктам Расулович ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕСНЯМ БУХАРСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА НА УРОКАХ МУЗЫКИ // Вестник науки и образования. 2020. №21-2 (99). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obespechenie-natsionalnogo-naslediya-v-obuchenii-pesnyam-buharskogo-detskogo-folklora-na-urokah-muzyki> (дата обращения: 26.10.2023).
- 27.Rajabov T. I., Ibodov O. R. O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi //ИТМОИЙ FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2021. – Т. 1. – №. 6. – С. 139-145.
28. Ortiqov O. R. МА'НАВИЙ-МА'РИФИЙ ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.
- 29.Ortiqov O. R. МА'НАВИЙ-МА'РИФИЙ ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.
- 30.Ortiqov O. R. TALABALAR MA'NAVIY AXLOQIY FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISHDA “QOBUSNOMA” ASARIDAN FOYDALANISH //Conferencea. – 2023. – С. 1-5.
- 31.Ortiqov O. R. O'QITUVCHI FAOLIYATIDA PEDAGOGIK DEONTOLOGIYA VA KOMPENTLIKNING ROLI VA AHAMIYATI //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 5. – С. 42-47.